

AȘADAR, CUM MUREAU FILOSOFII?

A. Preliminarii. Înțelepții.

N-ar fi fost după Dikaiarchos, nici învățați, nici filosofi ci niște oameni cu mintea foarte ageră și legiuitori iscusiți”, Damon din Cyrene îi micșora pe toți, și „îndeosebi pe cei șapte”, rectorul Anaximenes zicea că toți „s-au ocupat cu poezia” (Diogenes Laertios I, 40). Toate acestea, poate, unde tradițional, treceau mai curând ca legislatori și reformatori, politic, moral, religios. Era, se pare, un mod de a fi comun înțelepților, în genere, cel puțin în reprezentarea străveche, aflată între istoric și imaginar. Melampus, personaj legendar care, după Herodot (II, 49) ar fi „împământenit la greci numele lui Dionysios”, i-a învățat întocmai ce să facă, fără însă a le descoperi pe de-a întregul tâlcul sacrificiului, dar înțelepții care au venit după el, l-au deslușit mai pe larg”. Într-un fel, ei erau mai mult decât învățați și filosofi, fiind mai în preajma divinităților. De aceea (sau și de aceea) poate, Pythagoras ar fi întrebuințat cuvântul filosofie „și s-ar fi numit pe el însuși filosof... spunând că nici un om nu este înțelept, ci numai zeul” (Diogenes Laertios. I, 12).

Înțelepții își puneau „știința”, îndemnurile, sfaturile în maxime menite memorizării, ca într-un (și pentru un) ritual. Toți, zice Platon, „erau admiratori și elevi ai spartanilor în ceea ce privește educația. Și, oricine s-ar putea convinge că știința lor era de acest gen, gândindu-se la cuvintele scurte, vrednice de memorat, pe care le rostea fiecare dintre ei și pe care ei înșiși, adunându-se cu toții, le-au dedicat lui Apollo ca pe o ramură a științei, gravând pe templul de la Delfi, cu cuvintele pe care toată lumea le venerază: «Cunoaște-te pe tine însuși» și «Totul cu măsură» (*Protagoras* 43a-c).

Urmându-l pe Platon, cei șapte erau: Thales din Milet, Pittacos din Mytilene, Solon „concetățeanul nostru” (adică din Atena), Bias din Priene, Cleobulos din Lindos, Myson din Chenea și „se zice că al șaptelea” erau Chilon Lacedemonianul (ibid.) Maiandrios din Milet însă pune în locul lui Cleobulos și al lui Myson pe Leophantos din Lebedos (sau din Ephes) și pe Epimendes din Creta, Ephoros pe Anacharsis în locul lui Myson; alții adaugă și pe Pythagoras. Dikaiarchos pe lângă cei patru admiși de către toți: Thales, Bias, Pittacos și Solon mai nominalizează șase (din care alege trei): Aristodemos, Pamphilos, Chilon, Cleobulos, Anacharsis și Periandros, Hermippos, în *Despre înțelepți*, citează din multele liste de nominalizări, șaptesprezece: Solon, Thales, Pittacos, Bias, Chilon, Myson, Cleobulos, Periandros, Anacharsis, Acusilaos, Epimenides, Leophantos, Pherecydes, Aristodemos, Pythagoras, Lasos și un nesigur Anaxagoras. Hippobotos îi cita și pe Orfeu, pe Linos și pe Epicharmos alături de Solon, Periandros, Anacharsis, Cleobulos, Myson, Thales, Bias, Pittacos și de Pythagoras (Diog. Laert. I 40-43). Dar cei, așa zicând, mai clasicizați sunt Thales, Solon, Chi-

Ion, Pittacos, Bias, Cleobulos și Myson. Diogenes Laertios îi mai consemnează pe: Periandros, Anacharsis, Epimenides și Pherecydes. Dintre toți cei nominalizați pe toate listele, unii (Thales, Pythagoras, în parte și Pherecydes) aparțin însă celuilalt mare orizont, poate celui mai mare al construcției grecești, acelaia filosofic.

1. În *Philosophon anagraphé* (*Lista filosofilor*), Hippobotos (sec. III-II) îl înscrie și pe Orfeu, lui urmându-i Linos, Solon, Periandros, Anacharsis, Cleobulos, Myson, Thales, Bias, Pittacos, Epicharmos și Pythagoras (Diog. Laert., I, 42).

Orfeu ar fi trăit cu 11 generații sau cu 9 înainte de războiul Troiei, fiind așadar cu mult mai vechi decât Homer însuși (*Lex. Suda*), ori numai cu una înainte de acesta sau după: „Hesiod și Homer, după câte socot eu, au fost cu 400 de ani mai vârstnici decât mine și nu cu mai mulți... iar poezii (Orfeu, Musaios, Linos, Olympos n.n.) despre care se spune că au trăit înaintea acestor bărbați, după părerea mea, au trăit după ei” (Herodot, I, 53).

Era din Leibethra, la sud de Pieria în Thracia și era fiul lui Oiagros și al muzei Calliope (sau al Plthymniei), poate chiar al lui Apollo și nu al vreunui om. Coboară în Infern pentru a o readuce pe Eurydike, „iubita soață”, printre cei vii, îl însoțește pe Jason în căutarea Lânii de aur: „și astfel peștera-ndrăgită am părăsit-o și am purces/ purtându-mi lira-n drumeție”, deși „strădanii” multe și „necazuri” îl vor fi sleit. Căci străbătuse toată Grecia, Egiptul, Lybia, ba mai luase și „întunecatului drum” spre Hades (*Argonauticele*). Vindecător miraculos (ar fi scris, chiar, o *Lithiká*, un *Lapidarium* în felul său, în care pietrele rare erau descrise după proprietățile

lor tămăduitoare, în genere, magice), cânta din liră și stihiiile se domoleau și fiarele se îmblânzeau. Iar în Infern, Tantal ar fi uitat de foame și de sete, roata lui Ixion s-a oprit, Dnaidele au încetat să-și mai umple butoiul caznei.

Ar mai fi scris *Legende sacre*, *Testamente*, i se pun pe seamă chiar și *Argonauticile* sau *Imnele*. Mai de redactare timpurie sau târzii, toate sunt apocrife (cât și ce s-a păstrat), dar în tradiția care, pornind de la o legendă sau nu, interesează mai puțin faptul, cât trecerea (dacă Orfeu va fi existat) în reprezentare sau (dacă nu) reprezentarea pură, în imaginar și stăruința cu mereu sporirea de sine în conștiința greacă.

În secolul X bizantin trecea drept autor al încă mai multor „cărți”: *Triodul (Triagmoi)* din care vor fi făcut parte așa-numitele *Veșminte sfinte (Hierostoliká)*, „*invocații lumești*”, *Rapsodii sacre (Hieroi logoi)*, atribuite și, când lui Theognetos din Thessalia, când lui Kerkops pythagoricul, *Oracolele (Chresmoi)*, după unii ale lui Onomacritos, *Mântuirea (Soteria)*, *Craterile (Crateres)*, *Ridicarea la tron a mamei zeilor (Thronismoi metrooi)*, *Bihacele (Bachiká)*, *Coborârea în Infern*, *Mania (Pelops)*, *Năvodul (Diktyon)*, *Onomastica (Onomasticon)*, *Theogonia*, *Divinația prin nisip (Aucmoskopia)*, *Ritualul sacrificiilor (Thyepolikon)*, *Jertfa de ouă (Oiothytika)* sau *Divinația prin ouă (Dioscopika)*, *Încingerea cu veșminte sacre (Katazostikon)*, *Despre corybanți (Korybantikon)* și *Cele șapte firi (Physika)* și acestea cu varii atribuiri (Lex. Suda). Preoții și profeții scosese ră „la iveală o mulțime de cărți ale lui Musaios și Orfeu, fii ai Lunii și muzelor, după câte se spune, pe temeiul cărora aduc jertfe convingând nu numai pe inșii de rând dar și cetățile, că există dezlegări și purificări ale greșelilor prin sacrificii...” (Platon,

Republica 364c). Pe seama unei îndelungate și bogate tradiții, la care participaseră mitografi, preoți, filosofi, Damascius, ultimul scolarh în Atena bizantină a începutului de veac VI refăcea o teo-cosmogonie parcă, sub aparența sincretismului, barocă. Sau, oricum, ca un covor mirabil, prin culoare și țesătură. Obârșia era triada: Chronos, Eterul și Haosul.

„De sine, Oul, fecundat, generează divinitatea ca din aceasta să vină triada: Phanes ca tată, Metis, Intellectul și Erikepaios ca putere” (Damascios, 124 cu variante la 123 bis).

Înfruntând destinul, „îndemnându-i pe oameni, odată născuți, să fugă de moarte/ o, dacă ar fi fost el, nătângul în toate înțelept/ și s-ar fi ridicat deasupra tuturor prin mintea-i pătrunzătoare ar fi știut/ că împotriva sorocirilor lui Zeus/ nu se clintește un fir de păr” (Alkaios, fr. 80 Diehl), totuși, moartea nu avea să-l ocolească.

Într-o variantă, ca pedeapsă a zeilor, i se trăgea de la niște femei (Platon, *Banchetul*, 179 d). Căci femeile trace l-ar fi omorât mâniate că, după pierderea Euridiei, nu mai lua în seamă pe niciuna. În alta, ar fi fost sfâșiat de Menade, „moarte dionysiacă” (Schuhl, *Esssai...* p. 230). Astfel, prin moarte, Orfeu transmite (repetă ritual) sfâșierea lui Dionysos de către Titani (Diodoros, V, 75;4). Aceasta, poate, din „opunere”, poate din „supunere”. „Unii, prea puțini la număr, obraznici și ticăloși, îl disprețuiau spunând că din neînfrânare aduce cu sine Bacantele și propovăduiește inițierea în misterii numai ca să ademenească femeile altora. Dionysos se răzbună pe dată. Uneori îi pedepsea, folosindu-se de superioritatea naturii lui zeyești și-i aducea în pragul nebuniei; alteori pune pe femeile lor să-i sfâșie de vii. Dar erau împrejurări când își aducea potrivnicii la pierzanie printr-un șiretlic.

În locul tirsului, el împărțea Bacantelor sale lănci al căror vârf ascuțit era acoperit cu iederă. Cum regii disprețuiau pe aceste femei pentru neîndemânarea lor și nu se pregăteau să le țină piept, zeul îi atacă pe neașteptate și îi doboară. Așa vor fi fost pedepsiți elenul Pentheus, Myrrhanos, rege al inzilor, tracul Licurg. Pentru a-l înfrânge pe acesta, s-a folosit de Charops căruia avea să-i dea regatul tracilor și să-l inițieze „în misterii orgiace”. Lui Charops i-a urmat Oiagros „preluând și inițierea în misterii pe care mai târziu a învățat-o de la el fiul său Orfeu. Acesta, care îi întrecea pe toți cei din vremea sa prin însușirile înnăscute dar și prin învățătura ce-o primise, a schimbat multe lucruri din inițierile orgiace și de aceea misterii pe care le introduse Dionysos se numesc „orifice” (Diodoros, III, 60;2-6). Așa stând lucrurile, sfâșierea lui Orfeu pare să fi fost mai curând rituală, precum se cuvenea unui „întemeietor de mistere”. Totuși, pentru că în fiecare dimineață urca pe muntele Pangaios ca să se închine Soarelui (lui Apollo) Menadele, trimise de Dionysos, îl sfâșie. Capul lui, plutește pe apele Hebron-ului până la insula Lesbos, cântând. Varianta se răspândise sub autoritatea lui Eschil (în *Bassarizzi*, care s-a pierdut).

În fresca „dantescă” a Infernului pe care Polygnotos o pictase la Delfi în așa-numita *lesche*, „o ofrandă a cnidienilor”, „într-o vreme” loc de întruniri pentru discutarea unor „lucruri importante” cât și a celor legate de mitologie. Asemenea clădiri erau în întreaga Grecie, Homer încă punând-o pe Melantho să-l dojenească astfel pe Odysseus: „Și nu vrei să te duc să dormi într-o fierărie/sau în vreo *lesche*, ci să stai și să pălăvrăgești aici” (Od. 18;329).

Cu scena căderii Troiei și a plecării grecilor către intrarea dinspre stânga a clădirii, cu aceea

a coborârii în Infern a lui Odysseus și încă multe altele, în partea de jos a frescei, lângă Patrocles stătea Orfeu „pe o colină”. Cu mâna stângă atinge cithara iar cu dreapta niște crengi de salcie și se sprijină pe un copac. Dumbra-va, după cele spuse de Homer, pare să fie dumbra-va Persephonei în care cresc plopi și sălcii. Orfeu are înfățișarea unui grec, îmbrăcăminte și acoperământul pentru cap nefiind ale unui trac. De partea cealaltă a sălciei stă rezemat Promedon. Unii susțin că numele acesta a fost creat de Polygnotos, în timp ce alții zic că Promedon a fost un grec care a iubit muzica și mai ales cântările lui Orfeu” (Pausanias, X, 30; 3,4).

2. *Musaios* „era fiul lui Antiphemos, vâstar al lui Euphemos care, la rândul său era fiul lui Ekphantos și acesta al lui Kerkyon, cel pe care l-a înfrânt în luptă Theseu” (Lex. Suidas). Sau al lui Eumolpos, trarul, căruia i se atribuie instituirea Misterelor de la Eleusis (Diog. Laert., I,3; *Scolii la Aristofan, Broaștele*, vs. 1033; A6 D.K.) Sau poate al lui Orfeu. Descindea din eroul anttic Metion și din Sterope, una dintre Pleiade (*Scolii la Dionysios Thrax*, p. 13; A 10 D.K.). Sau avea ca mamă Luna? (Hermesinax, Leontion 15 a; Servius, *Com. la Virgiliu*; Diodoros, IV, 25, 1; A 2,7 și 9 D.K.)

Discipol al lui Orfeu, a scris o *Cartea de învățatură* în 4.000 de versuri și multe „alte lucrări” (Lex. Suda). Ori *Theogonie* și o *Sferă* „afirmând că toate provin din Unu și se trag îndărăt în el” (Diog. Laert. I,3)/Herodot (VII,3) vorbea de *Oracole* („Onomacritos, bărbat atenian, tâlcuitorul de oracole care se îngrijise de *Oracolele* lui Musaios...”). Pausanias are oarecari îndoieli: („poemele lui Musaios, dacă într-adevăr sunt al lui...”) nu există nimic sigur de al lui Musaios

afară de *Imnul către Demeter pentru Iycomizi*" (I, 14;3;22,7).

Nenominalizat în vreo listă ca înțelept, el totuși descoperise literele (e conjectura lui Diels; vd. *Scholii la Dionysios Thrax*, p. 183.10; A 10 D.K.). Se pun pe seama lui cele două scenarii teo-cosmogonice apropiate: „dintâi au ființat Tartaros și Noaptea” sau că, după Chrysippos, în cartea a II-a (a lucrării *Despre natură*) „spune că Noaptea e cea dintâi zeiță” (Philodemos, *De pietate*, 137,5, p. 61 g; B 14 D.K.). Credea că Hyadele sunt în număr de cinci, „povestind” că Aethra „a adus pe lume cu Okeanos douăsprezece fiice ajunse aștri, din care cinci au întruchipat Hyadele și șapte Pleiadele. Numai un frate au avut, pe Hyas...”. Ucis la vânătoare, atâta l-au plâns surorile de s-au stins din viață și astfel au fost numite unele Hyade, altele Pleiade” (*Scholii la Germanicus*”, p. 75,10; B 18 D.K.).

Mai socotea că stelele căzătoare se ivesc din Okeanos și se sting în Eter (*Scholii la Apollonios din Rhodos*, III,1;B 15 D.K.); că „vulturul dă naștere la trei ouă din care însă clocește două, așa cum se arată și în versurile rostite de Musaios: „El care dă naștere la trei, clocește două, iar de unul nu se îngrijește” (Aristotel, *Istoria animalelor*, z, 6, 563 a 18).

Născut la Eleusis, în preajma Atenei, murea în Phaleron: „epitaful era acesta: „Țârna cea din Phaleron pe fiul lui Eumolpos cuprinde/trupul lui Musaios zace aici îngropat” (Diog, Laert. I,3).

Musaios și fiul său dăruiau celor drepti din partea zeilor „bunuri mai de preț” decât Homer și Hesiod („stejari înalți ce poartă ghindă sus și albine la mijloc”, „Holde de orz și grâu”). „Căci ei, în ficțiunea/închipuirea lor îi conduc și așezându-i la masă, rânduind un ospăț al cucernicilor, îi fac să-și petreacă vremea cu creștetele

încununate, sub puterea vinului, în părerea că răsplata cea mai mare pentru virtutea lor ar fi beția cea veșnică... Pe aceia nedreți și impii, din contră, îi scufundă într-un fel de nămol, în Hades, și îi silesc să care apă cu ciurul” (Platon, *Republica*, 363 b-c).

Dacă în batjocură, oricum, și aceasta intra în tehnicile imaginarului, Musaios și fiul său sunt puși să răsplătească simili-omenesc, este drept, dar după măsura și judecata zeilor; tot asemenea să pedepsească pe cei hotărâți să fie pedepsiți ca impii și nedreți. Dar toate acestea în „reprezentarea” relativistă – relativizantă antropomorfist. Doar, „părinții și toți cei care au în seamă copii le spun și le cer acestora să fie dreți. Însă ei nu laudă dreptatea însăși ci numai pentru renumele pe care ea îl aduce; ca acelaia ce pare drept să-i revină magistraturi, căsătorii și alte avantaje.” Merg chiar mai departe „acești partizani ai dreptății”, anume ei iau în calcul și aprobarea zeilor din care ar urma să vină „binefaceri menite numai oamenilor” (*Republica*, 362 c – 363 b). Poeții și în această privință își au partea lor de contribuție, de îndată ce „proslăvesc dreptatea ca pe ceva frumos, dar trudnic pe când fărădelegea și nedreptatea sunt plăcute și lesne de dobândit”. Faptele nevrednice, mai zic ei, deși „apar ca rușinoase” sunt „mai folositoare de obicei decât cele drepte. Și încă mai zic ei și că zeii (până și ei) sunt adesea rezervați față de cei virtuoși și mai darnici cu ceilalți care, de altminteri, ajutați de preoții-rătăcitori și devini, convinși că le stă în putere, dobândită de la zei, prin jertfe și descântec” să răscumpere păcatul cuiva, că pot să vatăme cu vrăjile lor pe oricine, drept sau nedrept, aceia, deci, ajung să creadă că linia de demarcație dintre bine și rău, despre fapta bună și fapta rea nu este deloc așa cum pare ea, unora, cel puțin (364 a-c).

CUPRINS

Explicație	5
Așadar, cum mureau filosofii?	17
A. Preliminarii. Înțelepții.....	17
B. Filosofii	45
În loc de încheiere: Filosofii și moartea	165
Note.....	177
Bibliografie	195